

DAVLAT ICHKI VA TASHQI QARZLARINING IJOBIY VA SALBIY JIHATLARI TAHLILI

Umurzakova Mo‘tabarxon Nodir qizi

“Moliya va kredit” kafedrasida dotsenti, PhD

O‘zbekiston Milliy universiteti

E-mail: motabar.umurzaqova@mail.ru

ORCID: 0009-0002-2279-9629

Gulahmadov Shahboz Akbarovich

O‘zMU, Iqtisodiyot fakulteti

“Moliya” ixtisosligi 1- kurs magistranti

E-mail: gulahmadovshahboz777@gmail.com

Annotasiya; Ushbu maqolada davlatning ichki va tashqi qarzlarning iqtisodiyotga ta'siri, ularning ijobiy va salbiy jihatlari kompleks tahlil qilingan. Tadqiqotda davlat qarzining iqtisodiy o'sish, inflyasiya, xususiy investitsiyalar hamda moliyaviy barqarorlikka ko'rsatayotgan ta'siri nazariy va empirik tahlillar asosida yoritilgan. Tadqiqot natijalari davlat qarzi barqarorligini ta'minlash bo'yicha ilmiy-amaliy xulosa va takliflar ishlab chiqishga xizmat qiladi.

Kalit so'zlar: davlat qarzi, ichki qarz, tashqi qarz, iqtisodiy o'sish, fiskal siyosat, qarz barqarorligi.

Kirish

Hozirgi global iqtisodiy rivojlanish sharoitida davlat qarzlari masalasi makroiqtisodiy barqarorlikni ta'minlash, byudjet siyosatining samaradorligini oshirish hamda iqtisodiy o'sishni rag'batlantirishda muhim omillardan biri sifatida namoyon bo'lmoqda. Ayniqsa, davlatning ichki va tashqi qarzlarni jalb etish, ularni boshqarish hamda iqtisodiyotga ko'rsatayotgan ta'sirini baholash masalalari jahon iqtisodiy adabiyotida ham, milliy iqtisodiy tadqiqotlarda ham dolzarb ilmiy yo'nalish hisoblanadi.

Jahon banki va Xalqaro valyuta jamg'armasi ma'lumotlariga ko'ra, 2022–2023 yillarda dunyo bo'yicha davlat qarzlarning yalpi ichki mahsulotga nisbati o'rtacha 92–95 foizni tashkil etgan. Ayniqsa, rivojlangan mamlakatlarda mazkur ko'rsatkich yuqori darajada saqlanib qolmoqda. Masalan, AQShda davlat qarzi 2023 yilda YaIMga nisbatan 118–120 foiz, Yaponiyada esa 250 foizdan ortiq darajani tashkil etgan. Yevropa Ittifoqi mamlakatlarida ushbu ko'rsatkich o'rtacha 85–90 foiz atrofida bo'lib, ayrim davlatlarda (Italiya, Gresiya) 140 foizdan oshgan holatlar kuzatilmoqda [1].

Rivojlanayotgan mamlakatlarda davlat qarzlari nisbatan pastroq bo'lsa-da, tashqi qarz ulushining yuqoriligi moliyaviy barqarorlikka qo'shimcha xavf tug'diradi. Xususan, Jahon banki ma'lumotlariga ko'ra, past va o'rta daromadli mamlakatlarda

tashqi qarz 2010 yilda YaIMning 28 foizini tashkil etgan bo'lsa, 2022 yilga kelib ushbu ko'rsatkich 45 foizga yaqinlashgan [2].

O'zbekiston Respublikasida ham so'nggi yillarda davlat qarzlari hajmi o'sish tendensiyasini namoyon etmoqda. Moliya vazirligi rasmiy ma'lumotlariga ko'ra, 2023 yil yakunida O'zbekiston davlat qarzi YaIMga nisbatan taxminan 35–38 foizni tashkil etgan bo'lib, ushbu ko'rsatkich xalqaro me'yorlar bo'yicha nisbatan xavfsiz daraja hisoblanadi. Shu bilan birga, tashqi qarz ulushining yuqoriligi valyuta kurslari o'zgarishi va tashqi iqtisodiy shoklarga sezgirlikni oshirishi mumkin [3].

Empirik tadqiqotlar (Reinhart–Rogoff, IMF, CBO) natijalari shuni ko'rsatadiki, davlat qarzining YaIMga nisbati 90–100 foizdan oshgan holatlarda iqtisodiy o'sish sur'atlari o'rtacha 1–2 foiz punktga pasayadi. Kanada misolida olib borilgan tahlillar esa 1990-yillarda qarz–YaIM nisbati 100 foizga yaqinlashgan davrda iqtisodiy o'sishning sekinlashganini, keyinchalik fiskal islohotlar natijasida ushbu ko'rsatkich pasayishi bilan iqtisodiy barqarorlik tiklanganini ko'rsatadi [4].

Shu bilan birga, ichki qarzlarni orqali moliyalashtirish mexanizmlarini rivojlantirish, davlat qimmatli qog'ozlari bozorini kengaytirish hamda ichki moliya resurslaridan samarali foydalanish O'zbekiston iqtisodiyoti uchun muhim ahamiyat kasb etmoqda. Bunday sharoitda davlat ichki va tashqi qarzlarning ijobiy va salbiy jihatlarini qiyosiy tahlil qilish, ularning iqtisodiy samaradorligini baholash hamda milliy iqtisodiyot sharoitiga mos optimal qarz siyosatini shakllantirish ilmiy-amaliy ahamiyatga ega.

Yuqoridagilardan kelib chiqib, mazkur maqolada davlat ichki va tashqi qarzlarning iqtisodiy mohiyati, ularning ijobiy va salbiy jihatlarini hamda O'zbekiston iqtisodiyotiga ko'rsatayotgan ta'siri xorijiy tajriba bilan qiyosiy tahlil asosida o'rganiladi. Bu esa davlat qarzlarni boshqarish siyosati samaradorligini oshirish bo'yicha ilmiy asoslangan xulosa va takliflar ishlab chiqish imkonini beradi.

Mavzuga oid adabiyotlar sharhi

Rivojlangan va rivojlanayotgan mamlakatlarning davlat tashqi qarzlari hamda ularni samarali boshqarish masalalari yuzasidan iqtisodchi olimlar tomonidan turlicha nazariy va amaliy yondashuvlar ilgari surilgan. Davlat tashqi qarzining zarurligi, uning iqtisodiy rivojlanishga ta'siri, shuningdek, ijobiy va salbiy oqibatlarini iqtisodiy adabiyotlarda keng muhokama qilinib kelinmoqda.

Yetakchi iqtisodchi olimlardan Carmen Reinhart va Kenneth Rogoff o'z tadqiqotlarida davlat qarzini iqtisodiy inqirozlar davrida barqarorlikni ta'minlashga xizmat qiluvchi muhim moliyaviy instrument sifatida baholaydilar. Ularning fikricha, “qarz yig'ish iqtisodiy inqirozlar sharoitida barqarorlikni ta'minlash uchun zarur vosita bo'lishi mumkin, biroq qarzning davomiyligi doimo muhim ahamiyat kasb etadi”. Shuningdek, olimlar “agar davlat qarzi samarali boshqarilsa, mamlakat iqtisodiy bo'ronlarni nisbatan yengil yengib o'tishi mumkin, ammo noto'g'ri boshqarilgan qarz ko'pincha iqtisodiy tanazzul yoki uzoq muddatli turg'unlikka olib keladi” degan

xulosani ilgari suradilar [5].

Reinhart va Rogoff davlat qarzining o'sishi bilan moliyaviy inqirozlar o'rtasidagi uzviy bog'liqlikni ilmiy asosda tahlil qilib, qarzning iqtisodiy o'sishga ta'sirini empirik ma'lumotlar asosida baholaganlar. Xususan, ular 66 mamlakat bo'yicha qariyb 800 yillik tarixiy ma'lumotlarni tahlil qilish asosida davlat qarzining yalpi ichki mahsulotga nisbati 90 foizdan oshgan holatlarda iqtisodiy o'sish sur'atlari sezilarli darajada sekinlashishini aniqlaganlar. Olimlar davlat qarzini inqiroz sharoitida qo'llaniladigan moliyaviy vosita sifatida talqin qilar ekanlar, davlatlarning qarz siyosati uzoq muddatli moliyaviy barqarorlikka jiddiy xavf tug'dirishi mumkinligini ham alohida ta'kidlaydilar. Shu bilan birga, ular davlat qarzlari tarixining siklik xususiyatini, inqirozlardan keyingi iqtisodiy tiklanish jarayonlarining murakkabligini hamda qarz masalasining milliy iqtisodiy siyosatda doimiy dolzarbligini ko'rsatib o'tganlar.

Davlat qarziga nisbatan boshqacha yondashuv John Maynard Keynes nazariyasida o'z ifodasini topgan. Keynesning fikricha, "davlat qarzi to'liq bandlikni saqlash uchun zarur bo'lib, hukumatlar iqtisodiy inqiroz davrida iqtisodiy faollikni rag'batlantirish maqsadida qarz olish va uni faol sarflashga tayyor bo'lishlari lozim" [6]. U davlat qarzini yalpi talabni boshqarish va iqtisodiy barqarorlikni ta'minlashda muhim moliyaviy vosita sifatida baholagan.

Keynes nazariyasiga ko'ra, iqtisodiy inqiroz sharoitida davlatning faol moliyaviy aralashuvi zarur bo'lib, qarz mablag'lari hisobidan davlat xarajatlarini oshirish yalpi ichki mahsulot hajmining ko'payishiga, iqtisodiy o'sishning tiklanishiga hamda yangi ish o'rinlarining yaratilishiga xizmat qiladi. Ushbu yondashuv davlat qarzini qisqa muddatli iqtisodiy barqarorlikni ta'minlovchi va iqtisodiy faollikni rag'batlantiruvchi samarali instrument sifatida ko'radi.

O'zbekistonlik iqtisodchi olimlar ham davlat qarzlari va ularni boshqarish masalalari bo'yicha o'z ilmiy qarashlarini ilgari surib kelmoqdalar. Jumladan, O.S. Komolov va X.X. Imomovning "Davlat qarzlarini boshqarish" nomli darsligida davlat qarzining nazariy va amaliy jihatlarini chuqur tahlil qilingan [7]. Mualliflar ta'kidlashicha, davlat qarzi nazariyasi, avvalo, qarzning iqtisodiy oqibatlarini ko'rib chiqqanlar.

Shuningdek, iqtisodchi olimlar A.A. Shernayev va O.S. Komolov o'z tadqiqotlarida davlat qarzi masalasiga klassik iqtisodiy qarashlar evolyutsiyasi nuqtayi nazaridan yondashadilar [8]. Ularning fikricha, agar davlat qimmatli qog'ozlarini sotib oluvchilar moliyaviy jihatdan zarar ko'rmasalar, u holda qarz yukining asl tashuvchisi kim ekanligi masalasi dolzarb bo'lib qoladi. Ushbu savolga javob topish uchun davlat qarziga oid klassik nazariy qarashlarning shakllanish va rivojlanish bosqichlarini tahlil qilish zarur. Mualliflar, shu bilan birga, davlat qarz mablag'larini faqat iste'mol xarajatlariga emas, balki jamiyat ravnaqi, iqtisodiy o'sish va infratuzilmani rivojlantirishga yo'naltirish imkoniyatiga ham e'tibor qaratadilar.

Bundan tashqari, D.X. Suyunovning ta'kidlashicha, davlat tomonidan olingan tashqi

yoki ichki qarz mablag'lari, agar ular maqsadli va samarali yo'naltirilsa, iqtisodiy rivojlanishni rag'batlantiruvchi omil sifatida ijobiy baholanishi mumkin. Ya'ni, qarzning o'zi emas, balki uning qanday yo'nalishlarda va qanday samaradorlik bilan sarflanishi muhim hisoblanadi [9].

Tadqiqot metodologiyasi

Mazkur ilmiy ishda qo'yilgan muammoni har tomonlama o'rganish maqsadida tizimli tahlil, ilmiy mushohada, analiz va sintez, induksiya va deduksiya usullaridan keng foydalanildi. Ushbu metodlar davlat qarzlarini boshqarishning nazariy asoslari hamda ularning iqtisodiy oqibatlarini chuqur tahlil qilish imkonini berdi.

Tahlil va natijalar muhokamasi

Davlatning ichki va tashqi qarzlarini iqtisodiyotga ko'p qirrali ta'sir ko'rsatib, bir tomondan iqtisodiy o'sishni rag'batlantiruvchi imkoniyatlarni, ikkinchi tomondan esa makroiqtisodiy barqarorlikka tahdid soluvchi jiddiy xavflarni o'z ichiga oladi. Qarzning iqtisodiy ta'siri uning hajmi, tarkibi, jalb etish shartlari, maqsadli yo'naltirilishi hamda umumiy makroiqtisodiy muhit bilan bevosita bog'liqdir.

Rivojlangan va rivojlanayotgan mamlakatlarda davlat qarzining yalpi ichki mahsulotga (YaIM) nisbati hamda iqtisodiy o'sish sur'atlari o'rtasidagi bog'liqlik o'rganildi. Ushbu tahlillar shuni ko'rsatadiki, qarzning me'yoriy darajada saqlanishi iqtisodiy o'sishni qo'llab-quvvatlasa, uning me'yordan ortishi iqtisodiy o'sish sur'atlarining pasayishiga olib keladi.

Empirik iqtisodiy tahlillar (Reinhart–Rogoff, IMF, World Bank va OECD tadqiqotlari) natijalariga asoslanib, davlat qarzining YaIMga nisbati muayyan kritik chegaralardan (80–100 foiz) oshganda iqtisodiy o'sishga salbiy ta'sir kuchayishi aniqlangan. Ayniqsa, yuqori qarz yuki foiz stavkalarining o'sishi, xususi investisiyalarning qisqarishi va inflyasion bosimning ortishiga olib kelishi isbotlangan.

1-jadval

Davlat qarzi darajasi va iqtisodiy o'sishga ta'sirining shartli baholanishi¹

Qarz– YaIM nisbati	Iqtisodiy ta'sir	Asosiy xavflar	Boshqaruv choralari
0–40%	Nisbatan xavfsiz	Xavf past	Qarzni investitsion loyihalarga yo'naltirish
40–60%	Nazorat talab etiladi	Qarzgacha xizmat ko'rsatish xarajatlari ortadi	Budjet intizomini kuchaytirish
60–80%	O'rtacha xavfli	Foiz stavkalarini va inflyatsiya bosimini oshishi mumkin	Qarz tarkibini diversifikatsiya qilish

¹ IMF (2023), World Bank (2023), OECD (2023) va Reinhart & Rogoff (2010) asosida muallif hisob-kitoblari.

80–100%	Yuqori xavfli	Iqtisodiy o‘shish sekinlashishi ehtimoli yuqori	Defitsitni qisqartirish, samarasiz xarajatlarni kamaytirish
100% dan yuqori	Juda xavfli	Moliyaviy barqarorlikka jiddiy tahdid	Qarz strategiyasini qayta ko‘rib chiqish

1-jadval ma'lumotlari davlat qarzining yalpi ichki mahsulotga nisbati oshishi bilan uning iqtisodiyotga ta'siri bosqichma-bosqich o'zgarib borishini ko'rsatadi. Xususan, qarz-YAIM nisbati 0–40 foiz oralig'ida bo'lgan holatda davlat qarzi nisbatan xavfsiz hisoblanib, u asosan iqtisodiy o'sishni rag'batlantiruvchi omil sifatida namoyon bo'ladi. Bunday sharoitda qarz mablag'larini infratuzilma, ta'lim va innovatsiya sohaslariga yo'naltirish orqali uzoq muddatli iqtisodiy o'sishni ta'minlash mumkin.

Qarz darajasi 40–60 foiz oralig'iga yetganda esa uning iqtisodiyotga ta'siri murakkablashib, davlat tomonidan qat'iy nazorat va samarali boshqaruvni talab etadi. Bu bosqichda qarzga xizmat ko'rsatish xarajatlari ortib, budget barqarorligiga ma'lum darajada bosim yuzaga keladi.

60–80 foizlik diapazonda qarz darajasi o'rtacha xavfli bosqichga o'tadi. Bu holatda moliya bozorlarida foiz stavkalari o'sishi, inflyatsiya bosimining kuchayishi hamda xususiy investitsiyalarning qisqarishi (crowding out effekti) ehtimoli ortib boradi. Natijada iqtisodiy faollikka salbiy ta'sir ko'rsatilishi mumkin.

Qarz-YAIM nisbati 80–100 foizga yetganda esa iqtisodiy xavflar sezilarli darajada kuchayadi. Bu bosqichda davlat qarzining iqtisodiy o'sishga salbiy ta'siri yaqqol namoyon bo'lib, budget defitsiti va qarzga xizmat ko'rsatish xarajatlari ortishi iqtisodiy barqarorlikka jiddiy tahdid soladi.

100 foizdan yuqori darajadagi qarz esa juda xavfli hisoblanib, moliyaviy barqarorlikka katta xavf tug'diradi. Bunday holatlarda davlat qarz yukini kamaytirish, fiskal intizomni kuchaytirish va qarz siyosatini qayta ko'rib chiqish zarurati yuzaga keladi.

Umuman olganda, 1-jadval natijalari davlat qarzining iqtisodiy ta'siri uning hajmiga emas, balki uni qanday darajada va qaysi maqsadlarda boshqarilishiga bog'liq ekanligini ko'rsatadi. Shuning uchun davlat qarzini samarali boshqarish, uning xavfsiz chegaralarini saqlash va mablag'larni ishlab chiqaruvchi sohalarga yo'naltirish makroiqtisodiy barqarorlikni ta'minlashning muhim sharti hisoblanadi.

Fiskal barqarorlik tahlili doirasida davlat budjeti defitsiti, qarzga xizmat ko'rsatish xarajatlari va budget xarajatlarining tuzilmasi o'rganildi. Natijalar shuni ko'rsatadiki, qarzga xizmat ko'rsatish xarajatlarining ortishi ijtimoiy va investision xarajatlarni cheklab, iqtisodiy o'sish salohiyatini pasaytiradi.

Investision ta'sir tahlili (crowding out effekti) asosida davlat qarzining xususiy sektor investisiyalariga ta'siri baholandi. Ushbu tahlillar davlat qarzining ortishi moliya

bozorida foiz stavkalarini oshirib, xususiy investisiyalarni qisqartiradi va natijada iqtisodiy faollikni sekinlashtiradi.

Tahlil natijalari shuni ko'rsatadiki, davlat qarzlarini samarali boshqarilgan holda iqtisodiy o'sishni qo'llab-quvvatlashi mumkin, biroq qarz yukining me'yordan oshib ketishi salbiy makroiqtisodiy oqibatlarni kuchaytiradi. Davlat qarzlarining ijobiy va salbiy jihatlari

2-jadval

Davlat ichki va tashqi qarzlarining ijobiy jihatlari

Yo'nalish	Iqtisodiy ta'sir
Iqtisodiy o'sish	Infratuzilma, ta'lim va sog'liqni saqlash sohaslariga investisiyalar orqali uzoq muddatli iqtisodiy o'sishni rag'batlantiradi
Fiskal egiluvchanlik	Tabiiy ofatlar, pandemiya va iqtisodiy inqirozlar davrida davlat xarajatlarini oshirish imkonini beradi
Moliya bozorlari rivoji	Davlat obligatsiyalari bozorining shakllanishi va moliyaviy instrumentlar diversifikatsiyasiga xizmat qiladi
Ijtimoiy barqarorlik	Ijtimoiy dasturlar va aholini qo'llab-quvvatlash choralarini moliyalashtirishga imkon yaratadi

2-jadvalda keltirilgan ma'lumotlar davlat ichki va tashqi qarzlarining iqtisodiy rivojlanishdagi ijobiy jihatlarni ifodalaydi. Mazkur jihatlar davlat qarzlarining samarali va maqsadli qo'llanilishi sharoitida iqtisodiy o'sishni rag'batlantirish, fiskal siyosatning egiluvchanligini oshirish hamda moliya bozorlarini rivojlantirishda muhim ahamiyat kasb etishini ko'rsatadi. Biroq davlat qarzlarining iqtisodiyotga ta'siri faqat ijobiy omillar bilan cheklanib qolmaydi.

Shu sababli, davlat qarzlarining haddan tashqari o'sishi va ularning samarasiz boshqarilishi bilan bog'liq bo'lgan salbiy makroiqtisodiy oqibatlarni ham kompleks tahlil qilish zarur. Ana shu maqsadda, Jadval 2 da davlat qarzlarining salbiy jihatlari, ya'ni qarz yukining ortishi natijasida yuzaga keladigan foiz stavkalarining o'sishi, xususiy investisiyalarning qisqarishi, inflyatsiya bosimining kuchayishi hamda moliyaviy barqarorlikka tahdid soluvchi xavflar tizimli ravishda aks ettirilgan.

3-jadval

Davlat qarzlarining salbiy jihatlari

Xavf turi	Iqtisodiy oqibat
Crowding out effekti	Davlat qarzi o'sishi natijasida foiz stavkalari oshib, xususiy investisiyalar qisqaradi
Inflyatsiya bosimi	Qarz-YaIM nisbati yuqori bo'lganda pul massasi oshishi inflyatsiyani kuchaytiradi
Byudjet bosimi	Qarzga xizmat ko'rsatish xarajatlari boshqa ustuvor sohalarni

	moliyalashtirishni cheklaydi
Moliyaviy inqiroz xavfi	Haddan tashqari yuqori qarz davlat moliyaviy barqarorligiga tahdid soladi
Avlodlararo yuk	Kelajak avlodlar zimmasiga yuqori soliq yuki yuklanadi

Empirik tadqiqotlar, xususan Reinhart va Rogoff (2010), Xalqaro valyuta jamg'armasi (IMF) hamda AQSh Kongressi Byudjet boshqarmasi (CBO) tomonidan o'tkazilgan tahlillar natijalariga ko'ra, AQSh va Kanada misolida davlat qarzining yalpi ichki mahsulotga (YaIM) nisbati 90-100 foiz va undan yuqori darajalarga yetgan holatlarda iqtisodiy o'sish sur'atlari sezilarli darajada sekinlashgan. Mazkur tadqiqotlarda yuqori qarz yuki foiz stavkalarining o'sishi, xususi investisiyalarning qisqarishi (crowding out effekti) va byudjet resurslarining qarzga xizmat ko'rsatishga yo'naltirilishi orqali iqtisodiy o'sishga cheklovchi omilga aylanishi ilmiy asoslangan.

4-jadval

Davlat qarzini samarali boshqarishning asosiy yo'nalishlari

Yo'nalish	Mazmun
Qarz barqarorligi	Qarz–YaIM nisbatini tahlil qilish (ko'plab tadqiqotlarda 100% kritik chegara deb baholanadi)
Fiskal tartib-intizom	Byudjet defitsitini qisqartirish va daromadlar bazasini kengaytirish
Ishlab chiqaruvchi investisiyalar	Qarz mablag'larini infratuzilma, ta'lim, innovasiyalarga yo'naltirish
Makroiqtisodiy barqarorlik	Inflyasiya va foiz stavkalarini nazorat qilish
Shaffoflik	Qarz olish va sarflash jarayonlarida hisobdorlikni oshirish
Tashqi qarz xavflari	Valyuta kurslari va tashqi shoklar xavfini diversifikasiya qilish

Yuqorida keltirilgan empirik tadqiqotlar natijalari davlat qarzining haddan tashqari o'sishi iqtisodiy o'sishga salbiy ta'sir ko'rsatishini ko'rsatadi. Bu esa davlat qarzlarini faqat jalb etish emas, balki ularni samarali, barqaror va maqsadli boshqarish zarurligini taqozo etadi. Ayniqsa, qarz yukining kritik chegaralardan oshib ketishi bilan bog'liq xavflarni yumshatish uchun kompleks qarz boshqaruvi strategiyalarini ishlab chiqish muhim ahamiyat kasb etadi. Shu nuqtai nazardan, Jadval 4 da davlat qarzini samarali boshqarishning asosiy yo'nalishlari tizimli ravishda umumlashtirib berilgan.

Tahlil natijalari davlat qarzining ikki tomonlama xususiyatini yaqqol namoyon etadi. Bir tomondan, qarz oqilona va maqsadli qo'llanilgan taqdirda iqtisodiy o'sish, infratuzilma rivoji hamda favqulodda vaziyatlarga tezkor javob berish uchun samarali instrument hisoblanadi. Ikkinchi tomondan esa, qarzning me'yordan ortishi inflyasiya,

yuqori foiz stavkalari, xususiy investisiyalarning qisqarishi va moliyaviy inqiroz xavfini kuchaytiradi.

Ayniqsa, “qarzning ahamiyati yo‘q” degan zamonaviy pul nazariyasi (MMT) qarashlari rivojlanayotgan mamlakatlar uchun nazariy va amaliy jihatdan bahsli hisoblanadi, chunki institusional zaifliklar va valyuta xavflari bunday yondashuvni cheklaydi.

Xulosa va takliflar

Mazkur tahlil davlat ichki va tashqi qarzlarning iqtisodiy o‘shish, inflyasiya, investisiyalar va moliyaviy barqarorlikka ta'sirini kompleks baholash imkonini berdi. Tadqiqot natijalariga ko‘ra, davlat qarzi iqtisodiy rivojlanishni qo‘llab-quvvatlovchi muhim moliyaviy resurs bo‘lishi mumkin, biroq uning haddan tashqari o‘shishi iqtisodiy o‘shishni sekinlashtiradi va moliyaviy xavflarni kuchaytiradi.

Samarali qarz boshqaruvi, fiskal tartib-intizom va ishlab chiqaruvchi investisiyalarga ustuvorlik berish davlat qarzi barqarorligini ta'minlashning asosiy shartlari hisoblanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. International Monetary Fund. (2023). World Economic Outlook Database: October 2023. Washington, DC. World Bank. (2023). International Debt Statistics 2023. Washington, DC. OECD. (2023). General government debt. Paris.

2. Всемирный банк. International Debt Statistics 2023. — Washington, DC : World Bank Group, 2023. — URL:

<https://databank.worldbank.org/source/international-debt-statistics> (мурожаат санаси: 2024).

3. International Monetary Fund. Republic of Uzbekistan: Staff Report for the Article IV Consultation. — Washington, DC : IMF, 2023. — URL: <https://www.imf.org> (мурожаат санаси: 2024).

4. Reinhart C. M., Rogoff K. S. Growth in a Time of Debt // American Economic Review. — 2010. — Vol. 100, No. 2. — P. 573–578.

5. Reinhart C. M., Rogoff K. S. This time is different: Eight centuries of financial folly. – princeton university press, 2009.

6. Keynes J. M. The general theory of employment //The quarterly journal of economics. – 1937. – T. 51. – No. 2. – C. 209-223.

7. O.S. Komolov, X.X. Imomov. Davlat qarzlarni boshqarish. (Darslik). – T.: “Innovatsion rivojlanish nashriyot-matbaa uyi”, 2022. – 8-bet.

8. A.A. Shernaev, O.S. Komolov. “Davlat qarzlarni boshqarish” (Darslik). – T.: Iqtisod-moliya, 2019. – 12-bet.

9. D.X. Suyunov, E.A. Xoshimov. Korporativ boshqaruv: muammolar va zamonaviy yechimlar. Monografiya. – 218 b., 2018.